

PRATARMĖ

Gamta – lyg didelio laikrodžio mechanizmas. Viskas aiškiai suskirstyta, veikia sutartinai, kiekvienas padaras turi savo vietą ir funkciją. Imkime kad ir vilką: jis priklauso plėšriųjų žinduolių būriui, skirstant smulkiau – šuninių šeimai, tikrųjų šunų tribai*, šunų genčiai ir, galiausiai, pilkųjų vilkų rūšiai. Oho! Šio plėšrūno vaidmuo – reguliuoti žolėdžių populiaciją, kad, pavyzdžiui, per smarkiai nesidaugintų elniai. Šitaip palaikoma gyvūnų ir augalų pusiausvyrą, kiekvienas ekosistemos padaras turi savo prasmę ir misiją. Mums, žmonėms, ta sistema atseit aiškiai matoma, dėl to teikia saugumo. Kadangi esame kilę iš stepių gyventojų, mums svarbu akimis – vienu iš

7

* Biologinis vienetas, jungiantis artimų genčių grupę. (Čia ir toliau – vert. past.)

svarbiausių jutimo organų – aprėpti visą vaizdą. Bet ar iš tiesų viską aprėpiame?

8 Prabilus apie tai iškyla vienas prisiminimas iš vaikystės. Man buvo kokie penkeri, per atostogas atvažiuavau pas senelius į Viurcburgą. Senelis man padovanojo seną laikrodį. Iškart jį išardžiau, nes baisiai rūpėjo, kaip jis veikia. Nors buvau šventai įsitikinęs, jog laikrodį ir vėl surinksiu, kad jis veiktų, man nepavyko – juk buvau dar pyplys. Sudėjus laikrodį liko keli ratukai, ir senelis neteko ūpo.

Tokių krumpliaračių funkciją gamtoje atlieka, pavyzdžiui, vilkai. Juos naikinant ne tik atsikratoma priešų, keliančių grėsmę savininkų avims ir karvėms, bet kitaip ima tikseti ir jautrus gamtos laikrodis. Tiek kitaip, kad upės leidžiasi ieškoti naujų vagų, o tose vietose išnyksta daug paukščių rūšių.

Tačiau viskas išsiderina ir ką nors pridėjus, kad ir įleidus iš kitur atgabentų žuvų. Dėl to, pavyzdžiui, labai sumažėja vietinė elnių populiacija. Dėl žuvų? Taip, Žemės ekosistema vis dėlto per sudėtinga, kad surašius paprastas „jei – tai“ taisykles būtų galima suskirstyti ją į skyrelius. Netgi gamtosaugos priemonės neretai pasireiškia visai ne ten ir ne taip, kaip tikimasi: pavyzdžiui, atsigaunanti gervių populiacija ima kenkti kumpio gamybai Ispanijoje.

Tad tikrai pats metas pasidomėti rūšių, didelių ir mažų, tarpusavio saitais. Į mūsų regos lauką pateks juokingos raudongalvės musės, išskrendančios tik naktimis

ir žiemą pirmiausia ieškančios kaulų, arba vabalai, įsikūrę sutrešusiose medžių drevėse, ten šlemščiantys balandžių ir pelėdų plunksnų skutus (bet tik vienus ir kitus iškart!). Kuo labiau giliniesi į rūšių tarpusavio sąsajas, tuo daugiau atsiskleidžia nuostabą keliančių dalykų.

9

Tai gal gamta dar sudėtingesnė net už laikrodžio mechanizmą? Joje viskas ne vien sukimba kaip krumpliaraičiai, bet ir siejasi į tarpusavio tinklus. Tų tinklų gijos tokios plonytės, kad greičiausiai niekad ir nesuvoksime visko, ką jie apima. Ir gerai, kad taip yra, – galime ir toliau stebėtis augalais ir gyvūnais. Svarbu tik suprasti, kad net menkas, atrodytų, ko pakeitimas sugrižta didelio masto padariniais, todėl geriau nesiliesti ten, kur mūsų veiksmai nebūtini.

Kad vaizdžiau suvoktume tą pliką akimi nepastebimų gijų gamtos tinklą, pasigilinkime į kelis pavyzdžius – patirkime tuos stebėtinus dalykus kartu.

KUO VILKAI PADEDA MEDŽIAMS

10 Kokios sudėtingos gali būti tarpusavio sąsajos gamtoje, puikiai rodo vilkų pavyzdys. Šie plėšrūnai stebėtinai geba pakeisti upių tėkmę ir iš naujo formuoti krantus.

Nutikimas su upių vagomis vyko Jeloustouno nacionaliniame parke. XIX amžiuje ten buvo imta sistemingai naikinti vilkus. Pirmiausia tai daryti spaudė aplinkiniai fermeriai, baimindamiesi dėl gyvulių ganyklose. Apie 1926-uosius buvo sunaikinta paskutinė ruja, ir iki ketvirtą dešimtmečio pabaigos tik retsykais kur nors pasirodydavo koks vienišas vilkas, bet galiausiai buvo nudėti ir tie. Kitų parke gyvenusių gyvūnų rūšių niekas nelietė arba, kaip kad elnius, net rūpestingai globojo. Jei žiema būdavo labai speiguota, reindžeriai juos netgi šerdavo.

Padarinių ilgai laukti neteko: vos tik neliko plėšrūnų, elnių ėmė nuolat ir sparčiai gausėti – ne vienas parko plotas buvo tiesiog nugrauztas plikai. Ypač nukentėjo upių krantai. Nebeliko sultingų žolynų pakrantėse ir visų medžių ūglių. Nuskurdusi žemė nebeturėjo kuo vilioti paukščių, tad smarkiai sumažėjo ir rūšių. Didelę žalą patyrė ir bebrai. Mat jiems būtinas ne vien vanduo, jiems reikia, kad netoli kranto augtų medžių. Bene mėgstamiausi tenykščių bebrų yra karklai ir tuopos. Jie pagrauzia medžius, kad pasiektų ūglius. Ūgliuose gausu maisto medžiagų, tad su pasigardžiovimu juos doroja. Tačiau visi jauni lapuočiai prie vandens nukeliavo į išalkusių elnių skrandžius, ir bebrai, nebeturėdami kuo misti, išnyko.

11

Krantai nupliko, beveik nebeliko gruntą sutvirtinančios augmenijos, tad nuolatiniai potvyniai nuplaudavo vis daugiau ir daugiau dirvožemio – sparčiai plito erozija. Ilgainiui ėmė formotis vis daugiau upių meandrų – vagų vingių per kraštovaizdį. Šis reiškinys tuo labiau įsigali, kuo silpnesnis giluminis sluoksnis, – ypač lygumose.

Tokia liūdna padėtis išliko kelis dešimtmečius, tiksliau, iki 1995-ųjų. Tais metais, nusprendus atkurti ekologinę pusiausvyrą, Jeloustouno parke buvo paleista Kana-doje sugautų vilkų.

Tai, kas įvyko vėlesniais metais ir tebetrunka iki šiol, mokslininkai vadina trofine kaskada. Ši sąvoka reiškia visos ekosistemos pokyčius per mitybos grandinę nuo

pradžios. O jos pradžia – aukščiausias taškas – buvo vilkai. Tai, ką jie sukėlė, turbūt labiau derėtų vadinti trofine lavina. Jie darė tai, ką mes visi darome pajutę alkį, – susirado ko paėsti. Šiuo atveju maistas buvo elniai, jie veisėsi gausiai, medžioti juos buvo lengva. Turbūt aišku, kaip ši istorija baigėsi: vilkai ėdė elnius, jų skaičius smarkiai mažėjo, o medeliai vėl galėjo augti. Tad atsakymas – vilkai vietoj elnių? Laimei, tokių kardinalių mainų gamtoje nėra, mat kuo mažiau elnių, tuo ilgiau tenka ieškoti, o kai jų skaičius pasiekia tam tikrą ribą, likusiųjų dairytis neverta: tad vilkai iškeliauja kitur arba krinta badu.

Vis dėlto Jeloustouno nacionaliniame parke buvo pastebėtas visai kitoks dalykas: dėl vilkų pasikeitė elnių elgesys – juos užvaldė baimė. Gyvūnai ėmė vengti atvirų plotų pakrantėse ir pasitraukė ten, kur lengviau pasislėpti. Kartais ateidavo prie vandens telkinių, bet niekad ilgiau neužtrukdavo – baugštūs elnių žvilgsniai nuolat klaidžiodavo po kraštovaizdį, ar nepasirodys vienas iš pilkųjų medžiotojų. Dėl to beveik nebelikdavo laiko paskabyti gluosnių ir tuopų ūglių, o dabar jų pakrantėse vėl žėlė daug. Šios dvi medžių rūšys yra tarp vadinamųjų pionierinių ir auga greičiau nei dauguma kitų – neretai jų metiniai ūgliai siekia net metrą. Per kelerius metus krantai vėl sutvirtėjo, tad vanduo upių vagose ėmė tekėti ramiau, beveik nebeplovė žemės. Naujų meandrų nebusidarė; tačiau vingiai, kuriuos upės lig tol įrėžė kraštovaizdyje, išliko. Bet svarbiausia – bebrams vėl buvo kuo misti. Jie ėmė statyti užtvankas, todėl vandens tėkmė dar

sulėtėjo. Radosi vis daugiau kūdrų, o tai – maži, bet tikri rojaus kampeliai varliagyviams. Tokioje klestinčioje įvairovėje vėl gerokai padaugėjo paukščių rūšių (įspūdingos vaizdo medžiagos apie tai rasite Jeloustouno nacionalinio parko interneto tinklalapyje)¹.

Kai kas tokius veiksmus ir kritikavo. Mat tuo pat metu, kai buvo sugrąžinti vilkai, baigėsi ir ilgametė sausra, o vėl užklupus smarkiems lietums atsigavo medžiai – gluosniai ir tuopos mėgsta drėgną dirvą. Tačiau taip aiškinant visą reiškinį nepaisoma bebrų nulemtų padarinių. Ten, kur laikosi jie, kritulių svyravimai nelabai turi įtakos, bent jau ne pakrantėse. Užtvankų sulaikomas upių vanduo drėkina šlaitus, ir medžiai lengviau pasiekia drėgmę, net jei kartais nelyja keletą mėnesių. Kaip tik šis procesas vėl prasidėjo grįžus vilkams: mažiau elnių pakrantėse = daugiau gluosnių ir tuopų = daugiau bebrų. Ar viskas aišku?

13

Deja, turiu jus nuvilti, nes reikalas gerokai sudėtingesnis. Kai kurie tyrinėtojai problema laiko vien elnių skaičių, o ne jų elgseną. Grįžus vilkams elnių parke apskritai sumažėjo (nes vilkai tiek daug jų sudorojo), todėl logiška, kad kiek mažiau jų ir pakrantėse.

Ar jau visiškai susipainiojote? Nenuostabu. Turiu pripažinti, kad kurį laiką ir pats buvau tarsis tas pratarmėje minėtas penkiametis. Vis dėlto Jeloustouno laikrodis išlėto vėl pradeda tikėti, nes niekas į jį nebesikiša. Šis procesas džiugina, nors mokslininkai iki smulkmenų jo dar neperprato. Šiaip ar taip: kuo aiškiau suvokiama, kad net

menkiausias trikdys gali sukelti neprognozuojamų pokyčių, tuo pagrįstesni argumentai dėl didelių plotų apsaugos būtinumo.

14

Beje, vilkų sugrįžimas padėjo ne tik medžiams ir pakrančių gyventojams, jis buvo naudingas ir kitiems plėšrūnams. Ne vieną gausios elnių populiacijos dešimtmetį nekoks buvo grizlių gyvenimas. Lokiams rudenį reikia uogų. Nepaliaujamai maumodami tokius cukraus ir kitų angliavandenių koncentrato karoliukus jie gerokai priauga svorio. Tačiau ateina diena, kai krūmelių su, regis, neišsenkamomis atsargomis nebeužtenka, tiksliau sakant, jos sušlemštos – mat kaloringi vaisiai labai gardūs ir elniams. Vilkams vėl ėmus medžioti šiuos žolėdžius, rudenį daugiau derliaus likdavo lokiams, ir tai jiems buvo labai į sveikatą.²

Pasakoti apie vilkus pradėjau nuo to, kad naikinti juos paskatino galvijų augintojų spaudimas. Vilkai išnyko, galvijų augintojai – ne. Jie ir šiandien gyvena aplink Jeloustouno teritoriją, o jų gyvuliai ganosi visai šalia parko ribos. Daugelio fermerių nuostatos pastaraisiais dešimtmečiais nepasikeitė, tad nenuostabu, kad į vilkus šaudoma, vos tik jie peržengia parko ribą. Vilkų populiacija pastaraisiais metais vėl gerokai sumažėjo, nors teritorija labai tiktų šiems žvėrimis plisti toliau. Didžiausias skaičius – 174 individai 2003 metais – sumažėjo iki maždaug 100.

Priežastis – ne vien fermerių priešiškus, bet ir pagerėjusi technika. Daug Jeloustouno vilkų dabar su

antkakliais, kuriuose įtaisyti siųstuvėliai, padedantys tyrėjams nustatyti rųjų buvimo vietą ir sužinoti, kuriais keliais žvėrys traukia per parką ar už jo ribų. Kaip man pasakojo vilkų tyrinėtoja Elli Radinger, nelegalūs šauliai, pasinaudodami tais pačiais signalais, tyko žvėrių, vos tik šie išeina iš saugių plotų. Efektyviau šių žvėrių medžioti negalėtum, atrodo, tai suprato ir vokiečių brakonieriai. Štai 2016 m. Meklenburgo-Pomeranijos žemėje, Liubteno šilynėje (*Lübtheener Heide*), nušautas jaunas vilkas – irgi su antkakliu.³ Apmaudu, kad šitaip naudojamosi moksliniais prietaisais; juk jie padeda geriau suprasti, kaip klajoja vilkai.

15

Vis dėlto, nepaisant neigiamų dalykų, vilkas gamtosaugai suteikė optimizmo. Neįtikėtina, kad tokie nemaži žvėrys galėjo sugrižti į tankiai apgyventą regioną, kaip kad Vidurio Europa, ypač – kad gyventojai ne tik tam nesipriešina, bet netgi to pageidauja. Tai tikra dovana ne vien gamtos draugams, bet, svarbiausia, pačiai gamtai. Juk mūsų padėtis daug kur vis dar panaši į Jeloustouno teritorijos. Mūsų regione savais keliais vaikšto didžiulės elnių, stirnų ir šernų populiacijos, lig šiol dažniausiai beveik netrukdomos vilkų ir kitų plėšrūnų. Ir, kaip anksčiau Amerikos nacionaliniame parke, tie gyvūnai vis dar gausiai šeriami. Atšiaurios žiemos beveik neturi įtakos atrankai – išgyvena ir silpni gyvūnai, o tada – gausiai dauginasi. Tiesa, šeria ne reindžeriai, o medžiotojai. Jie tonomis atgabena į miškus kukurūzų, runkelių ir šieno, kad visad turėtų ko medžioti ir nepritrūktų laimikio.

Ne mažiau prisideda ir miškininkystė. Be atodairos naudojant mišką, masiškai kertant medieną, žemės paviršių pasiekia tiek šviesos, kad visur ima želti žolė ir žolynai. Tai, lygiai kaip papildomas šėrimas, dar labiau skatina gyvūnų gausėjimą. Dabar laukinių gyvūnų populiacijos iki penkiasdešimties kartų viršija kadaise sengirėse buvusį jų tankį. Didžiulės kaimenės sunaikina didžiąją dalį medžių daigų, tad natūralus miško augimas daug kur nebeįmanomas.

Blogai miškui – gerai vilkui. Sugrįžėlis miškas – kaip pilnutėlis maisto podėlis, o miško gyventojai visiškai atpratę deramai reaguoti į plėšrūno keliamą pavojų. Juk per daugiau kaip 100 metų jiems vienintelis priešas tebuvo žmogus. Žmonės toli gražu nėra tokie geri bėgikai, bent jau palyginti su dauguma laukinių žvėrių, ir neprilygsta jiems savo klausa. Tačiau jie gerai mato, ypač – dienos šviesoje. Dėl to dideli žinduoliai per kartų kartas įprato dieną slėptis tankmėje ir iš ten išlįsti tik naktimis. Ši taktika veikia taip puikiai, kad dauguma žmonių ne labai gali patikėti, jog Vokietija, vertinant pagal plotą, yra tarp šios planetos šalių, kuriose gausiausia laukinių gyvūnų.

Ir štai pasirodo vilkas – jis medžioja visiškai kitaip. Pirmiausia nukenčia itin lepūs gyvūnai, pavyzdžiui, muflonai. Mokslininkai tarpusavyje nesutaria, ar jie apskritai laukiniai gyvūnai, gal veikia sulaukėję naminiai. Muflonų jau prieš kelis šimtmečius buvo įveista Viduržemio jūros salose, paskui jie pasiekė ir mūsų platumas. Priežas-

tis: dideli riesti muflonų ragai – prašmatnus medžioklės trofėjus, kuris gerai atrodo namie prie židinio, šalia elnių ir stirnų ragų. Beje, šie gyvūnai veisiami iki šiol, nors ir nelegaliai (paprastai „prakiūra“ voljero tvora).

Kad ir kaip ten būtų, muflonai nėra vietiniai laukiniai gyvūnai, o tai, kad jie galbūt kilę iš naminių, patvirtina štai toks vyksmas. Visur, kur pasirodo vilkų, muflonai dingsta... tų vilkų skrandžiuose. Turbūt jau nebesugeba sprukti. Prideda ir tai, kad muflonai prisitaikę gyventi kalnuose. Mat kalnų gyventojai, puikūs laipiojantys, įpratę nuo persekiotojų sprukti į stačias uolas, visai neprieinamas vilkams. Lygumų miškuose pasinaudoti tokiais privalumais jie negali, o kojų miklumu beviltiškai nusileidžia vilkams. Taip vėl atsikuria natūrali būklė – avims mūsų miškuose ne vieta.

Paskui ateina eilė stirnomis ir elniams. Turbūt nustebsite, kad ne naminiams gyvuliams. Jei jau muflonai – toks lengvas grobis, tai turbūt sparčiai išpjaunami ir kiti giminingi raguočiai, ožkos ar veršiukai? Galų gale, juk visi jie ganosi aptverti tik tiek, kad nepabėgtų, – vilkai lengvai gali į tokį aptvarą pralįsti ar jį peršokti. Užuoat ieškoję abejotinos vertės informacijos bėgdami per bulvarinių laikraščių antraštes (apie tai kiek vėliau), verčiau turėtume pasidomėti, kuo užsiima mokslininkai. O jie Lauzice, Vokietijos rytuose, tyrinėja vilkų ekskrementus. Ten pilkųjų medžioklių aptinkama seniausiai ir tankiausiai.

Zenkenbergo gamtos muziejaus Giorlice darbuotojai, surinkę tūkstančius išmatų, gavo tokį rezultatą: didžioji

vilkų mitalo dalis, daugiau kaip 50 procentų, – ne avys ar ožkos, o stirnos. Elniai ir šernai kartu – dar apie 40 procentų, o dar randama... ne, vis dar ne naminių gyvulių, o kiškių ir kitų mažesnių žinduolių buvimo požymių – tai apie 4 procentai. Danieliai, kurių liekanų rasta 2 procentai, kaip ir muflonai, yra dėl medžioklės atgabenti egzotai, juos vilkai irgi mielai pasiunčia į „žaliuosius plotus“ anapus. Ir tik tada grobio tyrimų skalėje pastebime kelių atsitiktinių naminių gyvulių požymių, tai statistiškai papildo 0,75 procento.⁴

O bulvarinės spaudos puslapiai skelbia visai ką kita. Čia vyrauja pranešimai apie sudraskytus naminius gyvulius, kiekvienai aukai skiriant bent vieną antraštę. Tokios žinios paskleidžiamos dar prieš paskelbiant genetinius tyrimus, ar tikrai sudraskė vilkas, o ne koks siautėjantis šuo. Jei netrukus paaiškėja, kad ten būta kito plėšrūno, atitaisymas paskelbiamas kur nors kamputyje. Visuomenei susidaro įspūdis, kad mirtinas pavojus dabar tyko kiekvienos avies ir kiekvienos ožkos.

Betgi ne visada turėtų būti taip. Juk gana paprasta neprileisti vilko prie branginamų gyvulių. Dažniausiai tam užtenka paprasto elektrinio aptvaro, kuriuo nemažai šeiminkų ir šiaip aptveria gyvulius. Tai tvora iš stambaus tinklo, o virvės apsuktos metaline viela. Ja palei tvorą teka elektros srovė. Šitaip ir mes esame atitvėrę savo ožkų ganyklą, o aš pats prieš į ją įžengdamas jau ne kartą buvau pamiršęs išjungti elektros srovę. Ojei! Smūgis toks, tarsi į nugarą būtų plojusi lenta. Po tokio neapsižiū-

rėjimo paskui dar kelias dienas tikrinu ir pertikrinu, ar tikrai neteka srovė.

O vilkams būna dar blogiau, nes į šią kliūtį jie baksteli nosimi ar ausimis. Užuoť dar sykį patyrė tokius skausmus, jie ateityje verčiau pasitenkins stirniena ar šerniena. Svarbu tik, kad tvora būtų pakankamai aukšta ir nepriekaištingai veiktu. Kai kurie specialistai mano, kad 90 centimetrų aukštis yra užtenkamas, bet mes, norėdami būti visiškai užtikrinti, pasirinkome 120 centimetrų variantą.

19

Elli Radinger, minėtoji vilkų tyrėja, svarstė, kad iššaudžius vyresnius vilkus gali pakisti visos rujos grobio pobūdis. Užuoť medžioję šernus, stirnas ar elnius, jie gali imti taikytis avių ir kitų naminių gyvulių. Tad jei vilkų nekenčiantys žmonės nori išvengti galvijų puldinėjimo, šautuvų verčiau tegu nesiima.

Reikia paminėti ir dar vieną ypatingą su vilkais susijusį dalyką: kiekvieną miško potyrį šie žvėrys „pagardina“ savitu prieskoniu. Dar prisimenu, kaip vieną dieną nudžiugau ir susijaudinau aptikęs vilko pėdsaką. Ne, ne Hiumelyje, kur gyvenu su šeima, o vidurio Švedijoje, ant miško keliuko. Vien tas pėdsakas ėjimą per mišką pavertė tikru nuotykiu, pats miškas tapo laukiniškas. Kaip tik tai, matyt, pajunta daugelis žmonių: vilkas grąžina miškui laukinę dvasią. Jis tarsi ženklas, kad įmanoma padaryti taip, jog netgi į tankiai apgyventas žemės vietas vėl sugrįžtų išnykę didesni žvėrys. Ir, skirtingai nei Jelousto-uno nacionaliniame parke, pas mus vilkai iš tiesų grįžta

patys. Atsibastę iš Lenkijos jie pamažu plinta iš vienos federalinės žemės į kitą.

20 Ar dabar teks baimintis kiekvieną sykį išsiruošus į mišką pasivaikščioti? Laikraščiuose gausu pranešimų apie neįprastą vilkų elgesį. Žmonėms jie nieko nepadarė, bet perskaičius, kad vilkų pastebėta netoli kaimų ar vaikų darželių, kai kam gyslose sustingsta kraujas. Aišku, tai laukiniai žvėrys, jų neglostysi ir nemyluosi. Tačiau, specialiai nepratinant prie žmogaus draugijos, rizika gana menka.

Deja, regis, vis dėlto atsiranda žmonių, manančių, kad vilkus reikia šerti. Turbūt taip nutiko ir vilkams Kurčiui ir Pumpakui, vis ateidavusiems į gyvenvietes Miunsterio apylinkėse. Pasekmė: abu gyvūnus leista nušauti, nors nieko pavojingo neįvyko. Tad čia jau šneka apie netinkamą ne gyvūnų, o juos šeriančių žmonių elgesį.

Ir apskritai į viską derėtų pažvelgti iš visai kito taško. Kaip pavojinga bus, jei po mūsų miškus klajos ne pora šimtų, o pora tūkstančių vilkų?

Iš esmės tokios aplinkybės jau seniai yra, ir netgi grėsmingos. Nes vilkų pilna ne vien atviruose plotuose, bet ir miestuose. Tai mūsų naminiai šunys, ir nuo savo protėvių jie iš esmės skiriasi vienu dalyku: jie nebebijo žmogaus. Jei galėčiau rinktis, ką sutikti – valkataujančią aviganį ar vilką, rinkčiausi laukinį žvėrį. Nes šis blogiausiai atveju tik pasmalsaus, o paskui, supratęs, ką sutiko, nešdinsis toliau. Mes tiesiog nesame vilkų grobio akiraityje.

Tad nenuostabu, kad nemaloniai dėmesį traukia tik šunys. Pasak Olafo Tschimpkės, gamtosaugos organizacijos NABU* pirmininko, kasmet užfiksuojama dešimtys tūkstančių sukandžiojimo atvejų, kai kurie jų būna tokie sunkūs, kad aukos miršta.⁵ Įsivaizduokite, jei bent menkutė to skaičiaus dalis tektų vilkams, – tikrai jau būtų pareikalauta juos visus iššaudyti.

21

O dabar į antraštes patenka šernai. Kad ir Berlyne – čia deglieji ramiai knisa vejas, nepaisydami už poros metrų garsiai rékalojančių ir dar garsiau delnais pliaukšintų vejų šeimininkų. Nuniokotos tulpių lysvės, nusiaubti vynuogynai ar kukurūzų laukai – dėl šernų daug kur nukenčia derlius, tad ir kyla pasipiktinimo bangos. Laukinių kiaulių populiacija jau daug metų tik sparčiai didėja. Šernai mūsų krašte neturi natūralių priešų, tiksliau tariant – neturėjo. Mat pasirodžius vilkams pirmą kartą atsirado ir rimtas priešininkas.

Prieš daug metų sykį vaikštinėdamas po rudųjų anglių kasyklą Brandenburge aptikau vilko ekskrementų. Juose buvo baltų kaulų ir storų juodų šerių – tikrai šerno. Tik tada supratau, koks sunkus vilkų gyvenimas. Kaskart, kad numalšintų alkį, jie turi įveikti didelius pavojus.

Čia atmintyje iškyla viena medžioklė, kurioje dalyvaučiau kaip varovas. Tankmėje šunys aptiko šernų ir iškart leidosi paskui juos. Iš penkių šunų vakare grįžo tik trys,

* NABU – *Naturschutzbund*. (Vok.)

kiti du, matyt, pražuvo susikovę su šernais. Dauguma vedlių, prieš išeidami su būriu šunų, reikalauja, kad būtų įspėtas ir pasiekiamas vietos veterinaras. Sugrįžęs po medžioklės ne vienas vedlys pats puola adata ir siūlu lopyti savo šunų žaizdų – nuo aštrių šernų ilčių.

22

Tačiau vilkui gyvybiškai pavojingos būna net ir menkesnės žaizdos – nebegalėdamas įprastai medžioti žvėris nugaišta iš bado. Iš tiesų negali nesistebėti, kaip pilkieji medžiokliai kasdien susidoroja su visais pavojais, o per vilko amžių – daugiau nei dešimtį metų – jų pasitaiko tikrai nemažai.

Prieš baigdamas vilkų temą norėčiau dar kartą sugrįžti į Jeloustouno nacionalinį parką, kur buvo galima stebėti dar vieną įdomų dalyką. Ir vėl Jeloustounas? Galėtų būti ir bet kuris kitas mūsų Žemės kampelis, kurį dengia augmenija ir kur gausu laukinių gyvūnų, – taigi ir Vidurio Europa. Vienintelė sąlyga: kad pakankamai dideliame plote – o šiuo atveju tai reiškia kelis tūkstančius kvadratinų kilometrų – nebūtų jokios žmogaus veiklos. Bet šiame krašte šito, deja, nerasi.

O mūsų nacionaliniai parkai? Argi nėra taip, kad veikla juose draudžiama – vienoje teritorijoje po kitos? Taip, tačiau tie rezervatai gamtos masteliais visai mažučiai. Daugumoje tų saugomų teritorijų neužtektų gyvenamosios erdvės vienai vienintelei vilkų rujai, tad ir natūralius procesus ten vargiai galima stebėti. Prisideda ir tai, kad net tose teritorijose nuolat labai kišamasi į gamtos vyksmą. Štai kai kuriuose Vokietijos nacionaliniuo-

se parkuose visiškai iškertami didžiuliai plotai, kur kas didesni nei paprastuose ūkiniuose miškuose. Sumanytojais juos vadina „raidos zonomis“, tačiau tai tėra pagaliai gamtai į ratus, net jei to imamas iš geriausių paskatų.

O staigmenų patirsime tik nieko nedarydami ir leisdami viskam vykti savieiga. Arba tik šen bei ten atsargiai padėdami išnaikintoms rūšims vėl įsikurti arba įveistoms svetimoms – pasitraukti. Kol taip nėra, sėkmės istorijų tenka dairytis kitose Žemės vietose, pavyzdžiui, pirmajame Amerikos nacionaliniame parke.

Šįsyk mūsų dėmesio centre bus lašišinės žuvis, tiksliau – upėtakinių palijų rūšies atstovės. Jos gyvena JAV ir Kanadoje, pavyzdžiui, Didžiuosiuose Ežeruose, bet ten jų smarkiai sumažėjo. Jau atsirado plačių veisimo programų, kad nenyktų laukinė populiacija. Tiesa, šioms vandens gyventojoms situacija grėsminga ne visur – ne, kai kur šios žuvis pačios yra pavojingos. Nežinia, ar vietinę įvairovę panorą papildyti žvejais, ar gamtosaugą ne taip supratę žmonės, bet prieš beveik 30 metų šių žuvų staiga atsirado Jeloustouno ežere.

Iš esmės tai nebūtų buvusi problema, jei šioje ekosistemoje nebūtų nuo seniau įsitvirtinusi kita giminaitė – Klarko lašiša. Žodis *cutthroat** amerikietiška jos pavadinime atsirado dėl to, kad šios žuvis apatinė žiauna kraujo raudonumo, bet ir perkeltine prasme – ta žuvis tikrai jaučia peilį po kaklu. Atėjūnės kėsina į jų,

* Galvažūdiškas. (Angl.)

mažesniųjų, gyvenamąją erdvę ir išstumia šeimininges – o dėl to sunku ne vien joms. Nuostabą kelia ir tai, kad jau kelerius metus nuo tos konkurencijos – kas ką išstums – kenčia ir parke gyvenantys elniai.

24 Tačiau ką bendra su žuvimis turi elniai – žolėdžiai? Mįslę padės įminti tarpinis padaras – rudieji lokiai. Jie labai mėgsta Klarko lašišas, o tų pasitaiko vis rečiau. Šios žuvis neršia mažuose upeliuose, ten lokiams jų lengva pasigauti. O štai įsibrovėlės elgiasi visiškai kitaip: joms nė motais kažin kokie skaidrūs kaip krištolas intakai, jos kiaušinėlius deda tiesiog ežero dugne – čia išsekusių tėvų nepasieks joks grizlis. Pasekmė: gurgiant skrandžiui šleivakojėms tenka dairytis kito laimikio. Jį sumedžioti kiek sunkiau – jis sausumoje. Tai elnių jaunikliai. Patekę į lokio regos lauką jie vis dažniau paskutinį atodūšį išleidžia šio žvėries naguose. Taip dažnai, kad elnių populiacija pastebimai mažėja.⁶

Ar tai priežastis džiūgauti? Argi ne dėl to sveikiname vilkų sugrįžimą? Galų gale, juk jie irgi, tik savaip, mažina išvešėjusią populiaciją. Bet ir šiuo atveju dalykas nėra jau toks paprastas. Vilkai medžioja ir vyresnius elnius, o lokiai labiausiai taikosi į prieauglį, todėl elnių bandose smarkiai kinta amžiaus struktūra. Kitaip tariant: populiacija sensta, ir tai dar pagreitina jos mažėjimą. Gerai medžiams – blogai elniams.

Šis atvejis dar kartą labai aiškiai rodo: ekosistemos yra tikrai daugiasluoksnės, o pokyčiai visad paliečia ne tik vieną kurią gyvūnų rūšį. Tai gal didžiausią įtaką joje

dar visai ne vilkas, o minėtoji ežerinius upėtakius ir lokius siejanti gija? Juk didžiajame laikrodyje vis dėlto kur kas daugiau dantračių, nei šiandien žinome.

Beje, dar apie žuvis: jų įtaka miškų mechanizmui tokia, kad nusipelno atskiro skyriaus.